

УДК 792 (497.11 Ниш) „1887/1912“ (091)

НИШКО ПОЗОРИШТЕ "СИНЂЕЛИЋ" 1887-1912

Апстракт: У периоду од 1887. до 1912. године најстарије нишко позориште Синђелић афирмисало се до најбоље путујуће трупе у Србији. У свом саставу имало је неке од најбољих глумаца тога времена (Добрица Милутиновић). Иако је често западало у кризе, неколико пута и прекидало рад, позориште Синђелић је са својим представама пропутовало читаву Србију, гостовало је и у иностранству. Репертоар Синђелића чинили су класични и савремени домаћи и страни писци, а драматизовањем и извођењем дела Стевана Сремца (Ивкова слава, Зона Замфирова, Поп Ђира и поп Спира) на српску позоришну сцену се уводи Ниш, његови догађаји и типови.

Кључне речи: Ниш, Синђелић, позориште, путујуће, глумци, управитељи, репертоар.

У односу на друге градове, Ниш је касно ушао у позоришни живот Србије. Путујуће глумачке дружине које су се кретале Србијом од 70-тих година XIX века, заобилазиле су југоисточну Србију која се налазила под турском влашћу до ослободилачких ратова 1877-1878. године. Под окупацијом у Нишу је вероватно деловало турско позориште сенки Карађоз, које се помиње у Сремчевом опису Лесковца под Турцима у приповеци Путујуће друштво.

По ослобођењу Ниша о позоришту су причали придошли наставници, судије, чиновници. Први познати позоришни догађај у ослобођеном Нишу забележен је 1883. године на плакату за једну од представа путујуће дружине под управом глумца Лазе Поповића.

Према једном запису, Ниш је већ 1886. године имао дилетантску позоришну дружину Ђака Учитељске школе, у чијем је раду суделовао касније познати глумац Милорад Петровић, у то време учитељ у селу Сићеву крај Ниша.

*Оснивање и гашење позоришта
„Синђелић“ 1887-1889.*

Иницијатива за оснивање нишког позоришта потекла је из уског круга љубитеља позоришта, наставника и интелектуалаца међу којима су били Милорад Петровић, Ђорђе Протић, Стеван Сремац, Спира Калик и Стеван Никшић Лала. Мало је података остало о првом периоду рада *Синђелића*. Познато је да је прва представа изведена 11. марта 1887. године. Била је то драма *Српски ајдуци* Јована Стерије Поповића. Извођени су и комади: *Два цванцика* Милована Глишића, *Душан Силни* Милорада Шапчанина, *Мизантроп* Молијера... Представе су извођене са прекидима и уз велике материјалне тешкоће, због којих је долазило до обустава рада. Позориште је у то време стицало средства искључиво приходима од продатих улазница. Ниш је тада имао око двадесет хиљада становника, није могао да обезбеди сталну публику па су га глумци напуштали и враћали се путујућим трупима. Почетком 1889. године управу је преузео Михајло Пешић и приказао комаде: *Ђаци вилењаци*, *Низ бисера*, *На црном вр-ху*... Позориште је у априлу исте године прекинуло са радом.

*Обновљени „Синђелић“
1890-1891. године*

Године 1890, 18. новембра, на збору грађана формиран је позоришни одбор са адвокатом Пером Вукићевићем на челу. Формирана су и 4 пододбора: економски, књижевни, техничко-уметнички и администра-

тивни.

Обновљени *Синђелић* је отпочео са радом 26. јануара 1891. године свечаном представом са мешовитим програмом. Изведена је шаљива игра у једном чину *Шоља теја* француског писца В. Дроста.

Од 20. фебруара до краја марта 1891. године приказан је следећи репертоар: шаљиве једночинке Косте Трифковића *Школски надзорник*, *Опозиција* и *Љубавно писмо*; шаљива игра Јована Јовановића Змаја *Шаран*, историјска драма Миленка Максимовића *Милош Обреновић*, трагедија Јована Суботића *Бој на Косову*, Мелвилова драма *Она је луда*, драма Карла Холтаја *Низ бисера*...

Ансамбл *Синђелића* чинили су полупрофесионални глумци и дилетанти из места. Од полупрофесионалних глумаца ту су били: Михајло Рајчевић, Ђорђе Протић, Катица

Протић и Коста Барбуловић, а од аматера: Живко Богојевић, Пера Веселиновић, Љуба Лазаревић, Димитрије Стефановић – Нишлић и ученици нишке гимназије. Управа *Синђелића* покушала је да оснажи ансамбл професионалним глумцима путем огласа на који се одазвало неколико глумица и глумаца, најбољих у путујућим театрима тога времена: Јефта и Катица Жикић, Данка Фрасинелова, Милица и Милан Павковић, Михаило Бакић, Милева Марковић, Коста Делини и Родољуб Бујдић. *Синђелић* је путујућим глумцима нудио сигурнију егзистенцију, сталну сцену и месечну плату. Позоришни одбор био је састављен од најугледнијих нишких грађана, а установио је фонд прихода који се према статуту могао увећавати и чланарином, односно ступањем грађана у удружење нишког позоришта *Синђелић*. “По правилима дружинским: *добротвор* постаје онај који помогне друштво једном за свагда сумом од 300 дин. или поклоном у стварима у вредности од 400 дин.; *утемељач* постаје онај, који друштву плати у три рока у току четири месеца шесет (60) динара, давши при упису двадесет (20) дин.; *помагач* постаје онај, који плати месечно један динар (1-), плаћајући увек три месеца унапред”.¹

Године 1891. *Синђелић* добија први статут, којим се одређује, између осталог, његова просветитељска, културна, уметничка и, нарочито, национално-патриотска мисија. У преписци нишког позоришног одбора поводом статута истиче се да је

Синђелић основан “у циљу патриотском и хуманом, као установа племенита и забавна, корисна пре свега за омладину, која ће покренути духовни живот у граду. Оно треба у свим ослобођеним крајевима, а нарочито у Пироту, Лесковцу и Врању да буди живи патриотизам представљен у историјском народном комаду”.² У писму председника одбора Ђорђа А. Генчића Народној скупштини од 6. септембра 1894. године истиче се да је Ниш најважније културно и просветно средиште на српском југу, где леже животни интереси земље и народа и где се сукобљавају два супротна национална правца, а управо *Синђелић* треба да буди националну свест у народу о својој прошлости.

Изузетне догађаје за Нишко позориште и публику у 1891. години представљала су два гостовања првака Народног позоришта у Београду: Тоше Јовановића и Стевана Дескашева. Гостовање Тоше Јовановића значило је успостављање првих контаката са београдским Народним позориштем. Он је био и посредник између београдских глумаца који су ступали на нишку позорницу.

По повратку *Синђелића* са гостовања у Лесковцу у лето 1891. године позориште је наставило рад на новој позорници у сали хотела Европа, коју је о свом трошку подигао власник и позоришни љубитељ Милан Радосављевић Рапоња.

Крајем исте године интерес публике почео је да слаби, а ниво представа да опада. Позоришни одбор није био довољан да одржи те-

¹ 50 позоришних година у Нишу, Ниш, 1938, 46

² С. Јанић, Б.С.Стојковић, *Нишко позориште 1887-1944*, Театрон 30/1/2, Београд, 20-21

атар у свакодневним организационим, репертоарским, техничким и другим захтевима. Позоришту је недостајала јака личност управитеља. Глумци су крајем године отишли у друге театре, Синђелић се одржао до пролећа 1892. године заузимањем глумца Михаила Бакића, Михаила Рајчевића и Косте Добрића који су изводили представе са аматерима. Када су и они напустили Ниш, *Синђелић* је обуставио рад.

*Друга обнова „Синђелића“
под управом Михајла Димића
1893. године*

Гостовање Српског народног позоришта под управом Николе Симића Бате крајем 1892. године подстакло је другу обнову *Синђелића*. Виђени нишки грађани, са председником општине Васком Бранковићем на челу покренули су отварање позоришта. У Ниш је позван стари управник Михајло Димић да формира дружину, састави репертоар и опреми позорницу. Власник гостионице Европа, Милан Радосављевић Рапоња, подигао је о свом трошку нову дворану у дворишту истог локала у облику летњег павиљона са великим застакљеним аркадама. Ево како нишка штампа извештава о томе:

“У четвртак 24 овог месеца на Иван-дан, биће свечано отварање ново саграђене зграде позоришне у башти гостионице Европе. После службе Божије, биће водо освећење у позоришту, а у присуству председника одбора позоришног, управника, чланова одбора, чланова позоришних и свију пријатеља позоришне уметности, што је се надати да ће у

великом броју бити. На водоосвећењу певаће певачка дружина Бранко. После освећења, свираће позоришни оркестар у башти пред зградом. У вече биће свечана представа: ‘Љубав све може’, весела игра у четири чина у сјајном костиму (оделу). Сваки чин биће пропраћен песмом, а уз братско суделовање певачке дружине Бранко. Представа ће отпочети тачно у 8 и по часова у вече, са поздравом председника одбора позоришног, или кога члана одбора.

Јављајући ово читаоцима, надамо се да ће се они одазвати онако, како то ова светла установа и заслужује. А од г. Димића, као дугогодишњег управника очекујемо да ће се својски заузети за опстанак ове установе и, да ће се постарати, да буктиња наше бедне српске Талије – којој је храм и у нишу подигнут – за дуго светли; што се може постићи само савесним и сложним радом својим и друштвеним, и достојним посетама од стране пријатеља уметности”.³

У јуну ансамблу *Синђелић* су се придружили Александар и Зорка Милојевић, Ленка Хацић, Милоје Достанић, Радомир Петровић, Александар Цветић и Живко Богојевић. У наредних месец дана изведене су драме Црна краљица Јосифа Фрајденрајха и Звонар богородичине цркве Виктора Игоа.

Глумачки ансамбл ојачан је доласком младих талентованих глумаца. Међутим, упркос похвалама Димићу у јавности због труда у обнови позоришта, организовању ансамбла и репертоара, сами глумци

³ Слобода, лист за политику, привреду и књижевност, 20. јун 1893, бр. 66

нису били задовољни његовом управом и предложили су одбору да управу повери глумцу Александру Милојевићу.

„Синђелић“ под управом Александра Милојевића 1893-1901. године

Доласком Александра Милојевића, једног од најбољих и најактивнијих глумаца у предратној па чак и у поратној Србији на чело *Синђелића* крајем 1893. године почиње значајан период развоја и афирмације нишког позоришта. Милојевић је подигао ниво и репутацију нишког позоришта до најбоље путујуће трупе, друге у рангу по вредности, одмах иза Народног позоришта у Београду. *Синђелић* је тако постао привлачан за глумце са већих сцена и прави расадник добрих глумаца. Године 1894. Милојевић је штампао *Правила за дружину нишког позоришта Синђелић* (штампана у Нишу 1894. године) којим су одређена права и дужности позоришног одбора, управника и глумаца. Неки ставови из ових *Правила* оживљавају слику нишког позоришта из деведесетих година:

Члан 14. Сви чланови позоришне дружине морају живети у међусобној слози као чланови једне породичне заједнице. Они ваља да су свесни свог узвишеног задатка и да се владају као људи који су позвани да по народу буде свест, распростире просвету, образованост и углађење обичаје.⁴

Члан 27. Улоге се женским члановима дају преписане, а мушки

⁴ С. Јанић, Б.С.Стојковић, *Нишко позориште 1887-1944*, Театрон 30/1/2, Београд, 25

чланови морају сами своје улоге преписати.⁵

Члан 37. Ко за време пробе ван позорнице прави неред, ларму и шалу, друге који су на позорници или ван ње исмева или на ово подстиче, казниће се укором, а затим новчаном казном од 1 до 10 динара.⁶

Члан 86. Сваки члан мора у збору певати, осим кад се констатује да нема гласа или слуха.⁷

Првог фебруара 1897. година изведена је драматизована Сремчева приповетка *Ивкова слава*. Овим се уводи на српску сцену Ниш, његови догађаји и типови.

Синђелић је у току ове године добио нове чланове: Чича Илију Станојевића и Лујзу Станојевић, Лепосаву Јовановић, Бранислава Цветковића, Милу Делини, Хаима Тесту, Николу Хајдушковића, Ангелину Ђорђевић и Меланију Достанић...

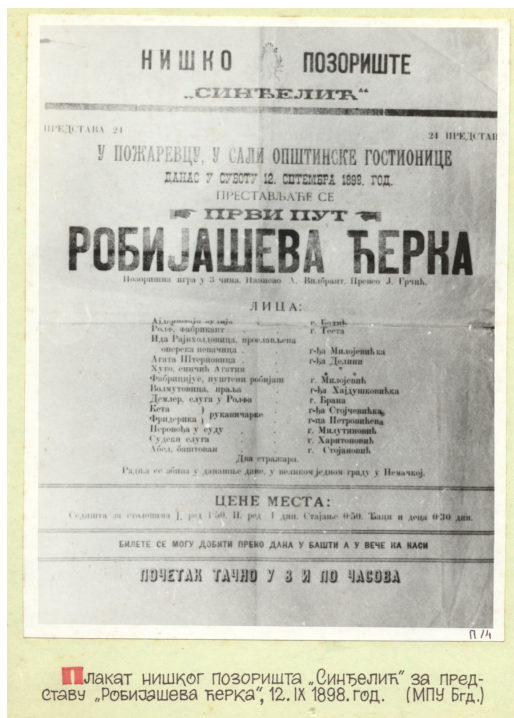
Од времена друге обнове *Синђелића*, 1893. године нишко позориште је статутом стекло карактер путујуће сцене, у почетку ограничено на кретање у југоисточним крајевима Србије, али већ од 1894. године и кроз целу земљу. Са ограниченом годишњом новчаном потпором нишке општине, позориште је на тај начин стварало нове изворе прихода за опстанак, али је истовремено вршило значајну културну, уметничку и пропагандну мисију у ширем подручју. Међу путујућим позориштима *Синђелић* се издвајао организацијом, ди-

⁵ С. Јанић, Б.С.Стојковић, *Нишко позориште 1887-1944*, Театрон 30/1/2, Београд, 25

⁶ С. Јанић, Б.С.Стојковић, *Нишко позориште 1887-1944*, Театрон 30/1/2, Београд, 25

⁷ С. Јанић, Б.С. Стојковић, *Нишко позориште 1887-1944*, Театрон 30/1/2, Београд, 26

сципином, бираним репертоаром, квалитетом глуме и нивоом представа.

Година 1898. значајна је за нишко позориште јер су у њему тада почели да глуме велики Добрица Милутиновић, Љубица Павлица и Софија Петровић – Харитоновић.

Поред похвала и успеха широм Србије, *Синђелић* у 1900. години запада у озбиљну кризу. Последњих година губи најдаровитије глумце. Репертоар чине застарели и превазиђени комади који не одговарају укусу публике, нарочито интелектуалним круговима око књижевног листа Градина. Позоришни одбор покреће акцију за подизање позоришне зграде у Нишу. У намери да позоришту обезбеди државну помоћ, одбор умољава краљицу Драгу Обреновић да се прими покровитељства и *Синђелић* почиње нову сезону у јесен 1900.

године под династичком заштитом. У циљу већег уметничког напретка одбор предлаже Министарству просвете у Београду да *Синђелић* прогласи филијалом Народног позоришта, чему тежи и вршилац дужности управника Бранислав Нушић, радећи са комисијом на пројекту новог позоришног закона. Према овом пројекту у Србији треба да постоје два стална позоришта, у Београду и Нишу, а сем њих приватна путујућа позоришта.

„*Синђелић*“ под управом Радомира Петровића 1901-1904. године

Као управник и редитељ Радомир Петровић освежио је репертоар и сцену *Синђелића* новом поделом и опремом *Ивкове славе*, првим приказом *Коштана* и Нушићевог *Обичног човека*, као и делима новије француске драмске литературе (*Чергашки живот*, *Драгана*, *Миш* итд.). Водећи позориште *Синђелић* на непрестана гостовања, најчешће у Краљево, Крагујевац, Шабац, Пожаревац, Крушевац и Београд, успео је финансијски да одржи нишко позориште. Под његовом управом нарочито су се афирмисали глумци: Софија Харитоновић, Јосип Папић, Андрија Ђурчић, Мара и Илија Вучићевић, Љубица Лујза Станојевић...

Током 1904. године *Синђелић* запада у нову кризу. Непрекидно гостујући ван Ниша, позориште се удаљује од матичног града и одбора који се залаже да Ниш одржи позориште у својој средини. У изгледу је подизање позоришне зграде. На седници од 15. августа 1904. године одбор је разрешио дужности Петро-

вића и обратио се молбом Управи Народног позоришта да дозволи својим глумцима Михајлу Марковићу и његовој супрузи Зорки рад у нишком позоришту, јер је с њим (М. Марковићем) претходно постигнут споразум да преузме управу над *Синђелићем*.

„Синђелић“ под управом Косте
Делинија 1905-1912. године

Крајем децембра 1904. године, одлуком позоришног одбора о распуштању глумачке дружине, нишко позориште је само привремено обуставило рад. Почетком 1905. године, у јануару, нишки глумци су боравили у Крагујевцу као чланови Драмског позоришта под управом Михајла Марковића. Неки глумци су се затим вратили у *Синђелић* који је наставио рад пошто је одбор решио кризу поверавањем управе глумцу и редитељу Кости Делинију.

Позориште је опет почело да приказује представе у Нишу, вероватно од фебруара 1905. године, а затим је кренуло на двогодишњу турнеју. *Синђелић* је започео гостовање у Крушевцу, Чачку, Београду, Пожаревцу, а 1906. године играо у Чачку, Крушевцу, Пожаревцу и Софији. Ок-

тобра 1906. године Делини се вратио са дружином у Ниш.

У периоду од две године Делини је обновио репертоар, ојачао ансамбл ангажманима одличних глумаца и уметнички унапредио сцену афирмишући се и сам као одличан организатор, уметнички руководиолац, глумац, редитељ, педагог, позоришни сликар, преводилац и писац. Први је драматизовао Сремчеву приповетку *Зона Замфирова*, а ставио је на репертоар и приказао још 1905. године и прву драматизацију Сремчевог дела *Поп Ђира и поп Спира*.

Године 1906. дошло је до првог гостовања нишког позоришта на иностраној сцени, у главном граду Бугарске, где су игрane представе *Ђидо* и *Пучина Бранислава Нушића*.

Двадесетогодишњица уметничког рада Косте Делинија обележена је 1908. године. Године 1909. *Синђелић* је направио велику турнеју по западним крајевима Србије. У Ваљеву је трупа покренула лист Позориште чији је издавач и уредник био управник и редитељ Делини. Лист је излазио 4 пута недељно.

Исте 1909. године обележена је стогодишњица смрти Стевана Синђелића, по коме је нишко позориште носило назив до 1912. године.